

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ประชากรของโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากประมาณ 5,000 ล้านคนเป็นประมาณ 6,000 ล้านคนในปัจจุบัน และคาดว่าในอีก 50 ปีข้างหน้า จำนวนประชากรของโลกจะเพิ่มขึ้นเป็นกว่า 9,000 ล้านคน และกว่าร้อยละ 80 อาศัยอยู่ในประเทศกำลังพัฒนา การเพิ่มขึ้นของประชากรโลกอย่างรวดเร็วนี้ย่อมหมายถึง ความต้องการอาหารของประชากรโลกเพิ่มขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้นในปัจจุบันการผลิตอาหารจึงมีความสำคัญเป็นเงาตามตัวไปด้วย เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการขาดแคลนอาหารในอนาคต หลายประเทศทั่วโลกได้ให้ความสนใจต่อการผลิตและพัฒนาคุณภาพให้มีความสะอาดปลอดภัยแก่ผู้บริโภค เนื่องจากผู้บริโภคในปัจจุบันมีความตระหนักในเรื่องของสุขภาพมากยิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง สำหรับประเทศไทยเป็นที่ทราบกันดีว่าการผลิตอาหารโดยเฉพาะภาคเกษตรของไทยเป็นภาคการผลิตขนาดใหญ่ ประกอบด้วย ผู้ผลิตคือ เกษตรกรถึงกว่า 5.4 ล้านครัวเรือน ที่ทำการผลิตสินค้าที่หลากหลาย ทั้งธัญพืช ผัก ผลไม้ ปศุสัตว์ ประมง ซึ่งสามารถใช้เพื่อการบริโภคสด และเป็นวัตถุดิบในการแปรรูปในโรงงานได้ ในขณะที่ปัญหาพื้นฐานของภาคเกษตร ซึ่งได้แก่ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทรัพยากรดินและน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตสำหรับการพัฒนาการเกษตรนั้นวันจะมีความอุดมสมบูรณ์ลดลง ในขณะที่การใช้สารเคมีเพื่อการผลิตทางการเกษตรทั้งในด้านปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฮอริโมนในสัตว์ และสัตว์น้ำ มีแนวโน้มการใช้เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงที่ผ่านมา โดยมูลค่าการนำเข้าปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตรในช่วงปี 2540-2545 ได้เพิ่มขึ้นจาก 2,120 ตัน และ 23,689 ตัน เป็น 3,300 ตัน และ 37,039 ตัน ตามลำดับ รวมทั้งยังมีเกษตรกรอีกจำนวนไม่น้อยที่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีเพื่อการเกษตรไม่ถูกวิธี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตร ทั้งที่เป็นอาหารสดและวัตถุดิบของอุตสาหกรรมอาหารมีปัญหาในเรื่องสารเคมีตกค้าง ซึ่งจะส่งผลต่อผู้บริโภค เกษตรกร และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ลดาวัลย์ คำภา, 2546)

ในอดีตระบบการผลิตทางการเกษตรของไทยที่ผ่านมา มุ่งเน้นเป็นการผลิตเพื่อการค้า ต้องการให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูง มีการลงทุนในการผลิตทั้งพันธุ์พืช ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ฮอริโมน และอื่น ๆ เป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิต หากภาวะราคาผลผลิตในตลาดมีการ

ผันแปรขึ้นลงตลอดเวลา ทำให้กระทบต่อรายได้และความเป็นอยู่ของเกษตรกร โดยปกติราคาสินค้าเกษตรมีแนวโน้มลดลงตลอดเวลา ถึงแม้หน่วยงานของรัฐหลาย ๆ ฝ่ายจะได้ช่วยกันแก้ปัญหาทางการเกษตรมาตลอด แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงมีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบมากมาย ส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่เกี่ยวข้องกันเป็นลูกโซ่ ที่ผ่านมามีการปรับเปลี่ยนวิธีการต่าง ๆ ในระบบการเกษตรทั้งเทคโนโลยีในการผลิตระบบการจัดการฟาร์ม การส่งเสริมอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรให้ครบวงจร สินค้า และเงินทุนทางการเกษตร สิ่งเหล่านี้สามารถแก้ปัญหาได้ในระยะสั้น ๆ แต่ในระยะยาวปัญหากลับสะสมเพิ่มมากขึ้น

ปัจจุบันได้มีระบบการผลิตทางการเกษตรแบบพันธะสัญญา (Contract Farming) โดยเฉพาะบริษัทเอกชนเข้ามาดำเนินการจัดการเรื่องการตลาดให้แก่เกษตรกรเลือกชนิดพืชเศรษฐกิจที่ตลาดต้องการนำมาส่งเสริม โดยเฉพาะการตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อมที่มุ่งเน้นความปลอดภัยของผลผลิตทางการเกษตรที่ผลิตโดยปลอดภัยจากสารเคมีตกค้าง ในสังคมประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหน่วยงานรัฐและประชาชนผู้บริโภคจะตื่นตัวในสิ่งเหล่านี้ และผลักดันตลาดให้เป็นองค์กรที่กลับมาวางเงื่อนไขกับเกษตรกรผู้ผลิตตามระบบการผลิตทางการเกษตรแบบพันธะสัญญา

จากความเหมาะสมในการทำการเกษตรและสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น หน่อไม้ฝรั่งจัดเป็นพืชผักชนิดหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในลำดับแรก ๆ ที่มีการส่งออกและนำรายได้เข้าสู่ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง หน่อไม้ฝรั่งไม่ใช่พืชที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศไทย แต่ในปี พ.ศ. 2489 ได้เริ่มมีการนำเมล็ดพันธุ์หน่อไม้ฝรั่งจากประเทศออสเตรเลียเข้ามาปลูกทดลองที่สถานีทดลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดเชียงใหม่ และเริ่มส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกแต่ยังไม่เป็นที่นิยมนับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา การผลิตหน่อไม้ฝรั่งเริ่มได้รับความสนใจจากเกษตรกรเพิ่มมากขึ้น จากรายงานการสำรวจโดยกลุ่มพืชผัก กองส่งเสริมพืชสวน กรมส่งเสริมการเกษตร ร่วมกับสำนักงานเกษตรจังหวัด ในปี พ.ศ. 2543/44 จำนวน 11 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันตก มีพื้นที่เพาะปลูกหน่อไม้ฝรั่งในปัจจุบันมีทั้งสิ้น 7,655 ไร่ และมีพื้นที่เก็บเกี่ยวผลผลิตหน่อไม้ฝรั่งได้รวม 5,014.5 ไร่ และมีแนวโน้มจะมีการขยายพื้นที่การเพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น (กองส่งเสริมพืชสวน, 2544)

กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ในตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นกลุ่มเกษตรกรซึ่งแต่เดิมเคยปลูกพืชต่าง ๆ หลายชนิดตามระบบการค้าเสรี อาทิเช่น ข้าว ข้าวโพด อ้อย และผักชนิดต่าง ๆ เช่น กระหล่ำปลี ต้นหอม พริก ผักกาดขาว เป็นต้น แต่ปัจจุบันเกษตรกรได้เริ่มปรับเปลี่ยนมาปลูกหน่อไม้ฝรั่งเพิ่มมากขึ้น โดยมีบริษัทกำแพงแสนคอมเมอร์เชียล จำกัด เป็นผู้รับซื้อผลผลิตหน่อไม้ฝรั่งแบบมีพันธะสัญญา (Contract Farming) กับ

เกษตรกร จากสภาพปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาว่าอะไรเป็นสิ่งจูงใจให้เกษตรกร ตัดสินใจปลูกหน่อไม้ฝรั่ง และการปลูกหน่อไม้ฝรั่งแบบมีพันธะสัญญากับการตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อม มีผลอย่างไรต่อพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมของเกษตรกร

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสิ่งจูงใจของเกษตรกรในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนจากการปลูกพืชชนิดอื่น มาปลูกหน่อไม้ฝรั่งแบบมีพันธะสัญญา
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขของการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา และการตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อม มีผลต่อพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมของเกษตรกร

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัด นครปฐม เป็นพื้นที่ศึกษาข้อมูลในภาคสนาม และเลือกกลุ่มเกษตรกรที่ทำการผลิตหน่อไม้ฝรั่งแบบ พันธะสัญญากับบริษัทกำแพงแสนคอมเมอร์เชียล

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาถึงสิ่งจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนจาก การปลูกพืชชนิดอื่นมาปลูกหน่อไม้ฝรั่งประกอบด้วย

ก. ด้านสังคม – บุคคล

- ความพึงพอใจของบุคคล
- การฝึกอบรมด้านการเกษตร
- ประสบการณ์ของบุคคล
- เวลาว่าง
- ความรู้ก่อนที่จะมาดำเนินการ

ข. ด้านเศรษฐกิจ

- ความต้องการของตลาด
- กำไร
- แรงงานเพียงพอ
- ทุน
- ค่าใช้จ่ายในการขนส่ง
- โรงเรือน เครื่องจักรกล
- นโยบายของบริษัท พันธะสัญญา
- นโยบายของรัฐ

ง. ด้านทางกายภาพ

- ชนิดของดิน
- การระบายน้ำ

จ. ระบบการผลิตแบบพันธะสัญญา

- ความมั่นคงของการผลิต (ตลาดแน่นอน)
- การประกันราคา (รายได้)
- ความเสี่ยงต่อการขาดทุน
- คุณภาพของผลผลิต

ฉ. การตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อม

- ผลผลิตปลอดสารเคมีตกค้าง
- สภาพแวดล้อมดีขึ้น (ระบบนิเวศ)
- ความปลอดภัยของผู้บริโภค
- ความปลอดภัยของผู้ผลิตและครอบครัว
- เกษตรกรปรับเปลี่ยนการผลิตจากสารเคมีมาใช้สารชีวภาพ

2. ศึกษาถึงเงื่อนไขของการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา และตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรประกอบด้วย

- พฤติกรรมเกษตรกรปรับเปลี่ยนการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืชมาเป็นการใช้สารชีวภาพ และสมุนไพรกำจัดแมลงศัตรูพืช
- ข้อกำหนดของบริษัท อาทิเช่น การบันทึกการใช้สารเคมี การใส่ปุ๋ย ความสะอาดบริเวณแปลงปลูกหน่อไม้ฝรั่ง เป็นต้น
- สุขภาพของเกษตรกรภายหลังการปรับเปลี่ยนมาปลูกหน่อไม้ฝรั่ง

1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษาจากเกษตรกรที่ปลูกหน่อไม้ฝรั่งที่อยู่ในกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวน 70 ครัวเรือน

1.3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษานี้ผู้วิจัยจะศึกษาช่วงเวลาตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – เดือนตุลาคม พ.ศ. 2546

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

วิธีการป้องกันกำจัดศัตรูพืช หมายถึง กลยุทธ์ในการใช้สารเคมี สารสกัดจากธรรมชาติ ในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ซึ่งได้แก่ โรคแมลง และวัชพืช ทั้งสารเคมีและสารสกัดจากธรรมชาติคือ สารสกัดจากพืช (Plant Extract) สารที่ผลิตจากเชื้อจุลินทรีย์ (Microbial)

สิ่งจูงใจ หมายถึง เงื่อนไขหรือสิ่งเร้าที่มากกระตุ้นให้เกษตรกรตัดสินใจในการปรับเปลี่ยนจากการปลูกพืชชนิดอื่นมาปลูกหน่อไม้ฝรั่ง

การเกษตรแบบพันธะสัญญา หมายถึง การปลูกหน่อไม้ฝรั่งโดยมีการจัดทำสัญญาซื้อขายระหว่างเกษตรกรกับบริษัทผู้ซื้อ

เงื่อนไขการเกษตรแบบพันธะสัญญา หมายถึง ข้อกำหนดของบริษัท อาทิเช่น การห้ามใช้สารเคมีในการป้องกันศัตรูพืช การบันทึกการใช้สารเคมี การใส่ปุ๋ย ความสะอาดบริเวณแปลงปลูกหน่อไม้ฝรั่ง เป็นต้น

การตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการผลผลิตทางการเกษตรที่คำนึงถึงความต้องการของผู้บริโภค

เงื่อนไขการตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง ผู้บริโภคต้องการหน่อไม้ฝรั่งที่ปลอดภัยจากสารพิษและการปลูกหน่อไม้ฝรั่งต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

พฤติกรรมสิ่งแวดล้อมของเกษตรกร หมายถึง การที่เกษตรกรปรับเปลี่ยนการปลูกพืชจากใช้สารเคมีอันตรายในการกำจัดศัตรูพืช เกิดสารตกค้างในผลผลิต เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ก่อให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม มาใช้สารชีวภาพกำจัดศัตรูพืชเปลี่ยนจากการใช้ปุ๋ยเคมีมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อช่วยให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น สุขภาพของเกษตรกรภายหลังการปรับเปลี่ยนมาปลูกหน่อไม้ฝรั่ง สภาพแวดล้อมบริเวณที่ทำการเกษตร